

Liberal Demokrasilerin Zor Zaman Krizi ve İfade Özgürlüğü*

Zühtü Arslan**

Bu çalışmanın temel tespiti şudur: Liberal demokrasiler zor zamanlarda genelde özgürlükleri, özeldede ifade özgürlüğünü gereği gibi koruyamamaktadırlar. Liberal demokrasi olma yolunda ilerlemeye çalışan ülkeler ise zor zamanlardan bir türlü çıkamamakta, hatta bütün zamanları zorlaştırmaktadırlar. Çalışmanın amacı liberal demokrasilerin zor zamanlarında karşı karşıya kaldıkları özgürlük problemini çözmek değil, geliştirmektir. Umberto Eco'nun belirttiği gibi, "bir problemi geliştirmek, onu çözmek anlamına gelmemektedir: yalnızca terimlerini, tartışmayı daha da derinleştirecek biçimde aydınlatmak anlamına gelebilir."¹ Burada yapılmak istenen, özgürlük krizinin kaynaklarına indikçe karşımıza çıkan terimleri irdeleyerek tartışmayı daha da derinleştirmekle sınırlıdır.

Liberal demokrasilerin özgürlük krizinin temelinde sorunlu bir siyaset anlayışının yattığı söylenebilir. Devlet-birey-toplum ilişkisinin potansiyel olarak hastalıklı olması, bu

ilişkilerin hiç de steril olmayan bir ortamda, yani zor zamanlarda tamamen patolojik bir hâl almasına yol açmaktadır. Reel liberal demokrasilerin zor zaman krizini aşmasının yolu, kavramsal düzlemde bu hastalıklı ilişkiyi düzeltmesine bağlıdır. Başka bir deyişle, öteki ve farklılık siyasetinin normalleşmesi, insanileştirilmesi gerekmektedir. Bu sebeple yazının ilk bölümünde liberal demokrasilerin zor zamanlarına hâkim olan siyaset anlayışı, Carl Schmitt'den hareketle ortaya konulacaktır. Schmitt'in dost/düşman ayırımına dayanan siyaset anlayışı, zor zamana karar veren ve hukuku askıya alabilen sınırsız bir egemen tasavvuruyla eklenerek, liberal demokrasilerdeki baskıcı politikaları açıklamada araçsal bir işlev görebilir. Schmitt'ten yola çıkarak, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye bağlamında zor zamanlara hâkim olan "korku" politikalarının nasıl (yeniden) üretildiğine ve korkunun nasıl yönetil(eme)diğine bakılacaktır.

Son olarak, liberal demokrasilerin zor zaman krizinden çıkmasında anayasa yargısının oynadığı ve oynayabileceği rol üzerinde durulacaktır. Liberal demokrasilerin erdemlerinden biri, farklı olanlara, düşman kabul

** Doç. Dr., Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ U.Eco, *Açık Yapıt*, Çeviren: N.U.Dalay, (İstanbul: Can Yayınları, 2000), s.31.

edilenlere bile “yargısal güvence”nin sağlanmasıdır. Bu güvencelerin zor zamanlarda nasıl bir hâl aldığı ABD Yüksek Mahkemesi'nin ve Türk Anayasa Mahkemesi'nin ifade özgürlüğüne yaklaşımları ele alınarak irdelenecektir.

1. Zor Zamanda Siyaset, Hukuk ve Öteki

Öncelikle zor zaman(lar) kavramını açıklamak gerekiyor. Burada “zor zamanlar” terimi, hukuk literatüründe yer aldığı şekliyle olağanüstü hâl, sıkıyönetim veya savaş gibi durumların geçerli olduğu dönemleri karşılamak için kullanılmamaktadır. Zor zamanlar, teknik anlamda bu hukuksal durumları da içeren, ancak onları aşan bir siyasal durumu ifade etmektedir. Zor zamanlar, devletin gerçek veya hayalî bir düşman etrafında teyakkuza geçtiği, bu düşmanla mücadele çerçevesinde hak ve özgürlükleri kısıtladığı, hukuki güvenceleri esnettiği, yargının da bazen bu mücadelede diğer devlet organlarıyla işbirliği yaptığı dönemlerdir. Zor zaman politikalarını belirleyen temel faktör, “düşman”ın yarattığı korkudur. Bu sebeple zor zamanlar, korkunun egemen olduğu dönemlerdir.

Zor zamanlarda hukukun ve siyasetin alaçağı şekil üzerine farklı görüşler bulunmakla birlikte, uygulamanın büyük ölçüde Hobbes-Rousseau-Schmitt geleneğine dayandığını söyleyebiliriz. Elbette bunu söylemek, bu üç düşünür arasında bire bir görüş birliğinin olduğunu iddia etmek anlamına gelmez. Bu otoriter siyasal damar, egemenliği “mutlak” olarak görmekte, hukukun da egemenin bir tasarrufu olarak zor zamanda askıya alınabileceğini savunmaktadır. Bu geleneğin en önemli isimlerinden biri, hiç kuşkusuz Carl Schmitttir. Batıda liberaller Schmitt'i görmezden gelirken aslında biraz indirgemeci davranıyorlar. Geliştirilen tavır, Schmitt'in liberal demokrasilerle ilgili tespitlerinin ge-

çerli olup olmadığını sorgulamaktan ziyade, onu bir Nazi işbirlikçisi olarak toptan mahkûm etmeye yöneliktir. Bunun karşısında Marksistlerin ya da daha yerinde bir tabirle post-Marksistlerin bir kısmı, liberal demokrasiyi eleştirirken Schmitt'i kullanıyorlar. Hemen belirtmek gerekir ki, liberal demokrasilerin zor zamanlar politikasını anlamada ve açıklamada Schmitt'in geliştirdiği kavramlar önemli bir işlev görmektedir. Bu tespit, Schmitt'in bütün düşüncelerinin doğru olarak kabul etmek anlamına gelmeyeceği gibi, onun alternatif önerme ya da normatif çerçeve sunma noktasındaki acziyetini es geçmemizi de gerektirmez.²

Liberal demokrasiye alternatif arayanların Schmitt'i bayraklaştırmaları boşuna değildir. Schmitt'in siyaset anlayışında devlet ve onu oluşturan “homojen” toplum, bireysel özgürlükler karşısında önceliğe ve üstünlüğe sahiptir. Devlet, hukuku yaratan aygıt olarak onun üzerindedir. Dahası Schmitt'e göre, devletin kendi varlığını koruması gereken “istisnai/olağanüstü durum” (exception)larda hukukun dışına çıkması, onu ayak bağı olmaktan çıkarması normaldir. “Olağanüstü durum”, dost-düşman ayırımına dayanan siyasetin krize girdiği, “düşman” tehlikesinin siyasal varlık olarak devleti tehdit ettiği durumdur. Peki, Schmitt'in düşüncesinde merkezî bir konuma sahip olan “olağanüstü durum”a kim karar verecek? Tek kelimeyle “egemen”. Schmitt'e göre “egemen, istisna konusunda karar verendir.”³ Hukuk “du-

² Schmitt ile ilgili açıklamalarımız büyük ölçüde şu yazımıza dayanmaktadır: Z.Arslan, “Devletin Hukuku, Hukuk Devleti ve Özgürlük Sarkacı”, *Doğu Batı*, 4/13 (2000-01):65-85.

³ C.Schmitt, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, trans. G.Schwab, (Cambridge, Mass.:The MIT Press, 1985), s.5. Schmitt'in "istisna" eksenli egemenlik anlayışının Türk siyasal/hukuksal mekânına yansımaları için bkz. M.Sancar, “Devlet Akli” *Kışkıncında Hukuk Devleti*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), s.94-101.

rumsal”dır. Durumsallığı bütünüyle belirleyen de egemenin kendisidir. Burada “son karar” yetkisi egemene aittir. Bu yüzden “devletin egemenliğinin özü, onun güç kullanma ya da yönetme tekeline sahip olmasında değil, karar verme tekeline elinde bulundurmasında yatmaktadır.”⁴ Karar, kendisini yasal ve normatif bağlardan soyutlayarak mutlak bir statüye kavuşur. “İstisna”ya karar veren devlet, “kendini koruma hakkı”nı kullanarak, hukuku askıya alabilir. Zira devletin varlığı, hukuk karşısında tartışmasız bir önceliğe ve üstünlüğe sahiptir.⁵

Schmitt'e göre, moral alan “iyi/kötü”, estetik alan “güzel/çirkin”, ekonomi alanı da “kâr/zarar” ayrımına dayanmaktadır. Siyasal alanın da dayandığı, belirlendiği temel bir ayrım vardır. Bu “dost/düşman” ayrımıdır.⁶ Siyasala ait hiçbir kavram, bu temel ayrımdan bağımsız olarak anlaşılabilir. Devlet, anayasal devlet ya da tarafsız devlet gibi terimler, ancak bu kavramlarla kimlerin etkileneceği ya da dışlanacağı bilindiği takdirde anlaşılabilir.⁷ Daha da önemlisi, “dost” ve “düşman” kategorilerini tanımlayıp, somutlaştıracak olan bizzat devlettir. Schmitt bu durumu şu sözlerle ifade ediyor:

“Devlet bir siyasal varlık olduğu müddetçe, iç barışın sağlanması gerekliliği devleti, kritik durumlarda iç düşman konusunda karar vermeye zorlar. Bu sebeple her devlet, bir iç düşman ilân etmenin (kendine has) formülasyonunu geliştirir.”⁸

İlân edilmiş “düşman” a mücadelenin yoğunluğu ve yöntemi değişebilir. Kimi zaman sert, kimi zaman da esnek olan bu mücadele sürgün, dışlama ve yasaklama gibi tekniklerle

yürütülebilir.⁹ Diğer yandan, kendisiyle mücadele edilen “düşman”ın moral anlamda “kötü” olması gerekmiyor. Düşman, “yalnızca ötekidir, yabancıdır; doğası gereği, kesin bir şekilde, varoluşsal bakımdan farklı ve yabancı olandır.” Tam da bu yüzden o “olağanüstü durumlarda kendisiyle savaşılması mümkün olan”dır.¹⁰ Devleti, belirlediği “tehdit”ler konusunda sorgulamak da mümkün görünmemektedir. Schmitt, tıpkı Hegel gibi, devleti kendi başına, ulvî bir “moral ve siyasi değer” olarak görmektedir. Burada devlet, “bireyin özgürlük alanını güvenceye alma aracı değil, bireyin hizmet eden bir üye olarak içinde eridiği toplumun (Volksgemeinschaft) inşasının ve gelişmesinin temeli”dir.¹¹

Yine Hegel'de olduğu gibi, Schmitt'te de devleti metafizik sembollerle özdeşleştirme eğilimi vardır. Schmitt'e göre “modern devlet teorisinin üzerine yaslandığı bütün önemli kavramlar, sekülerize edilmiş teolojik kavramlardır”. “Kadir-i mutlak Tanrı”, üstün yasakoyucuya, “mucize” de istisnaya dönüşmüştür.¹² “Yirminci yüzyılın Hobbes'u” olarak anılan Schmitt, Leviathan'ı anlatırken, “tanrı” sembolüne ve bu sembolün çağrışımına vurgu yapmaktadır. Ona göre, “Tanrı, insan, hayvan ve makine karışımı bir varlık olan Leviathan, insanlara barış ve emniyet sağlayan, bunun karşılığında da onlardan mutlak itaat bekleyen ölümlü bir Tanrı’dır.”¹³ Yarı-tanrısal bir güce sahip olan devlet, “düşman”ı tanımlama ve onunla mücadele

⁹ *Ibid.*, s.47.

¹⁰ *Ibid.*, s.27.

¹¹ C.Schmitt, „Was bedeutet der Streit un der Rechtsstaat?“, *Zeitschrift f.d.ges Staatswissenschaft* 95 (35). Akt. G. Weiler, *From Absolutism to Totalitarianism: Carl Schmitt on Thomas Hobbes*, (Durango, Colorado: Hollowbrook Publishing, 1994), s.158.

¹² Schmitt, *Political Theology*, s.36.

¹³ C.Schmitt, *The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes: Meaning and Failure of a Political Symbol*, (Çev.) G.Schwab & E.Hilfstein, (London: Greenwood Press, 1996), s.53.

⁴ Schmitt, *Political Theology*, s.13.

⁵ *Ibid.*, s.12.

⁶ C. Schmitt, *The Concept of the Political*, (Çev.) G.Schwab, (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1976), s.26.

⁷ *Ibid.*, s.30-31.

⁸ *Ibid.*, s.46.

etme konusunda her türlü sınırlamadan muftur. Her ne kadar, Schmitt kendisine yöneltilen eleştiriler karşısında, politikayı sadece irrasyonel unsurların belirlediği bir alan olarak görmediğini ve hiçbir zaman “düşman”ı yok edilmesi gereken birisi olarak tanımlamadığını söylese de,¹⁴ “dost/düşman” ayrımının kaçınılmaz sonucu çatışmadır. Bu çatışmadan belki tek başına Schmitt sorumlu tutulamaz, ancak burada siyaseti “vahşi iktidar savaşı” olarak gören ve her türlü moral/hukuksal sınırlamayı gereksiz sayan siyasal geleneğin payına epeyce bir sorumluluk düşmektedir.

Ayrıca, “dost/düşman” ayrımıyla belirlendiği siyasal konseptini, parlamenter demokrasinin içinde bulunduğu krize ilişkin değerlendirmeleriyle birlikte okuduğumuzda, Schmitt’in payına düşen sorumluluk daha iyi anlaşılacaktır. Schmitt, normatif değerlerin politik alanda yer almasına karşıdır. Birlikte yaşama, çoğulculuk ve hoşgörü gibi liberal kavramlar, Schmitt’in kutsadığı “birlik” önünde ciddi engellerdir. Farklılığı ve çeşitliliği düzenlemeyi amaçlayan bu kavramlar, “realpolitik”in gereksinimlerini karşılamaktan uzaktırlar. Oysa “birlik”, iç ve dış düşmanlara karşı kullanılacak en etkili silâhtir. Birliği sağlamanın da bilinen en etkili yolu “farklı” olanı “aynılaştırmak”tır. Zaten, Schmitt’e göre “gerçek demokrasi”, homojenliği gerektirir. Homojenliğin olmadığı yerde demokrasinin başarılı olması mümkün değildir. Bu yüzden de demokrasi, gerektiğinde heterojen unsurları yok etmekten kaçınmamalıdır.¹⁵ Bu yaklaşım, ampirik olarak doğrulansa bile, normatif temelinin olmamasından dolayı tehlikeli sonuçlar yaratabilmektedir. Gerçekten de siyaseti “dost/düşman” ayrımına dayandıran, demokrasinin bekasını

da farklılıkların elimine edilmesine ve homojenliğe endeksleyen bir yaklaşımın, “düşman” olanı yani “öteki”ni yok etme politikasına dönüşmesi kaçınılmazdır. Bu politikanın bilinen en etkili aracı da “şiddet”tir. Belki de bu yüzden Habermas, Schmitt’i asıl cezbeden, büyüleyen şeyin “şiddet estetiği” olduğunu söylemektedir.¹⁶

Schmitt’in çizdiği siyasal resmine bakarak liberal demokrasilerin özgürlük krizini analiz edebiliriz. Burada temel sorun “öteki”yle ilişkidir. Bu ilişkinin “dost/düşman” ayrımına dayanması kaçınılmaz olarak “öteki”ni yok etmeye yönelik politikaları gündeme getirmektedir. Lyotard, bu politikaları çağdaş toplumların en önemli sorunu olarak görmektedir. Ona göre “çağdaş toplumların muzdarip oldukları hoşnutsuzluk, yani post-modern ıstırap, Ötekinin engellenmesidir.”¹⁷ Ötekinin engellenmesi, bastırılması özgürlük krizinin en önemli nedenlerinden biridir. “Öteki” ile ontolojik ilişkimizi sağlam bir moral temele oturtmadan özgürlükten bahsedemeyiz.. Çünkü öteki, gerçekte bizim dışımızda olan değildir. Her birimiz içimizde bir öteki figürü taşıyoruz.¹⁸ Bu hem ampirik olarak hem de kavramsal düzeyde geçerli olan bir durumdur. Hannah Arendt, “bilinen en siyasî toplum” olarak nitelediği Romalıların dilinde “yaşamak” ve “ölmek” kelimelerinin anlamına dikkat çekerek, ötekiyle birlikte olmanın yaşamsal bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre yaşamak, başkalarıyla birlikte olmak (*inter homines esse*), ölmek ise bu birlikteliğin sona ermesi (*inter homines esse desinere*) anlamına gelmektedir.¹⁹

¹⁶ J.Habermas, *The New Conservatism: Cultural Criticism and the Historians Debate*, (çev.) S. W. Nicholsen, (Oxford: Polity Press, 1994), s.137.

¹⁷ J-Lyotard, “Öteki’nin Hakları”, çev. Z.Arslan, *Liberal Düşünce*, 4/14 (Bahar 1999), s.149.

¹⁸ *Ibid.*, s.144.

¹⁹ H. Arendt, *The Human Condition*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1958), s.7-8.

¹⁴ Bkz. J. W. Bendersky, *Carl Schmitt: Theorist for the Reich*, (Princeton: Princeton University Press, 1983), s.93.

¹⁵ C.Schmitt, *The Crisis of Parliamentary Democracy*, trans. E.Kennedy, (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1988), s.9.

Diğer yandan kavramsal düzeyde de kendimizi başkalarıyla tanımlamaktayız. Ötekinin ve farklılıkların tanınması ve benimsenmesi, bireyin ("kendi"nin) kimliğinin ontolojik güvenliği için kaçınılmaz bir gerekliliktir.²⁰ Bu sebeple "öteki", sadece dışarıda kendisini hoşgörebileceğim biri değil, aynı zamanda beni "tanımlayan"dır. Tam da bu noktada, "benimseme" ile "hoşgörme"nin aynı şeyler olmadığını hatırlatmak gerekir. "Hoşgörü", bütün cazibesine rağmen, hiyerarşik bir ilişkiyi çağrıştırmaktadır. Bu ilişki, bir tarafta "biz"lerin yani hoşgörenlerin, diğer yanda da daha düşük konumda olan "öteki"lerin yani hoşgörülenlerin bulunduğu eşitsizlikçi bir durum yaratmaktadır.²¹ Hoşgörme ile horgörme arasındaki ince zarın yırtılmasına ve çoğu kez ikincisinin birincisi içinde gizlenmesine yol açan hastalıklı bir ilişkidir bu. Oysa "benimseme", "hoşgörü" kelimesinden farklı olarak, ötekinin ontolojik statüsünü tanımayı ifade eder. İfade özgürlüğü bağlamında ötekinin susturulması, konuşmasının engellenmesi, aynı zamanda onun siyasal özne olma hakkını elinden almaktır. Zira konuşma veya ifade, Arendt'in vurguladığı gibi, "kişiyi siyasal varlık yapan unsur"dur.²²

Şu hâlde liberal demokrasilerde özgürlük açığının giderilmesi, farklılıkların korunması ve ötekinin benimsenmesine bağlıdır.

2. ABD'nin Zor Zamanlar Politikası ve İfade Özgürlüğü

2.1. Yönetimin Korkusu, Korkunun Yönetimi

Arthur Miller'in *Cadı Kazanı* adlı oyunu, 17. yüzyıl Amerikasında Massachusetts'in Salem

köyünde yaşanan cadı avını anlatır. Salem trajedisinden yola çıkarak Miller, özgürlük ve düzen arasındaki denge problemini şu cümlelerle formüle eder:

*"Münferit bir zulüm karşısında mazlumlara sadece acınabilir; böylesi bir durumda bizlere de acınacağı gibi. Ama hiçbir baskı olmasızın da toplumsal bir hayat kurulamaz. Düzen ile özgürlük arasında bir denge bulmak zorundayız."*²³

Modern siyaset ve hukuk teorisinin en çetrefil probleminin düzen ile özgürlük arasında kurulması gereken bu denge olduğunu söyleyebiliriz. Denge düşüncesi karşısında ihtiyatlı olunması gerekir. "Maksimum sayıda kişinin maksimum mutluluğu"nın sağlanması amacına matuf faydacı düşüncenin en çok rağbet ettiği kavramlardan birisidir denge. İçinde, dışardan bakıldığında fark edilemeyecek gizli tuzakların cirit attığı ve özgürlüklerin haksız yere sınırlandırılmasını meşrulaştırma işlevi gören bir model bu. İşin en can alıcı noktası, düzenle özgürlük arasında dengeyi sağlayacak olanların gerçekte birincisinin yanında veya içerisinde olan kişi ve kurumlar olmasıdır. Özgürlüklerin en fazla, "kamu yararı", "kamu düzeni" ya da "milli güvenlik" gibi kavramlar temelinde tırpanlandığını düşündüğümüzde bu durum açıkça kendisini göstermektedir.

Düzenle özgürlük arasında denge zor zamanlarda daha da önem kazanmaktadır. Zira bu denge korkunun hâkim olduğu, belli belirsiz bir düşmandan kaynaklanan korkunun yeniden üretildiği ve bunun bir politikaya dönüştüğü dönemlerde kolay bir şekilde düzen lehine bozulabilmektedir. Korkunun

²⁰ W. E. Connolly, *Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox*, (Ithaca and London: Cornell University Press, 1991), s.64.

²¹ Bu konuda bkz. Z.Arslan, "11 Eylül'ün 'Öteki' Yüzü: Leviathan'ın Dönüşü", *Doğu Batı*, Sayı 20, (Ağustos, Eylül, Ekim-2 2002), s.85.

²² Arendt, *The Human Condition*, s.3

²³ A. Miller, *Cadı Kazanı (The Crucible)*, çev. S. Eyüboğlu ve V.Günyol, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1962), s.8. Alıntının ilk cümlesi orijinal metinden yeniden çevrilmiştir. Bkz. A. Miller, *The Crucible*, (1953), (Middlesex: Penguin Books, 1968), s.16.

kamçılacağı baskı politikası, bu dönemlerde paranoyayı yansıtan boyutlara ulaşabilmektedir. Dost-düşman ayrışmasının azgınlaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan “politik paranoya”, aynı zamanda bu ayrışmayı besleyici ve süreklileştirici bir işlev görmektedir. Paranoyanın hâkim olduğu dönemlerde sadece devletin karar alma mekanizmaları değil, toplumun hemen her kesimi korkunun ve onun arkasındaki tehdidin esiri hâline gelmektedir. Amerika tarihinde özellikle iki dönemde korkunun “politik paranoya”ya dönüştüğü görülmektedir. Bunlardan birincisi, özellikle 1950’li yıllara damgasını vuran ve McCarthyizm ile özdeşleştirilen “Kızıl Korkusu”, ikincisi de post-11 Eylül dönemini tanımlayan “Yeşil Korkusu”dur. Korku, bu dönemlerde her türlü baskıcı politikayı ve özgürlük ihlallerini haklılaştırmada kendisine başvurulmuş psikolojik bir silâha dönüşmektedir. Ronald Dworkin’in 11 Eylül sonrasında belirttiği gibi, “korkutuldukları vakit insanların temel insan haklarına ve sivil haklara itibarı/saygısı çok kırılmalıdır ve Amerikalılar çok korkmuştur.”²⁴

Korku politikasının en önemli sonucu, (bir açıdan da sebebi) akıl tutulmasıdır. Bu politikanın hâkim olduğu dönemlerde, mücadeleye, korkunun kaynağını kurutmak gibi görünür. Burada korkunun tamamen asılsız, kaynaksız olduğunu söylemek mümkün değildir. Hiçbir paranoya tamamen yanılmalara dayanmaz. Politik paranoya da gerçeğin çarpıtılması ve abartılmasından ibarettir.²⁵ Ancak bu hengâmede korkunun kaynağı olmayanlar da mağdur edilirler. Amerikan Yüksek Mahkemesi üyesi Yargıç Brandeis,

1927 yılında yazdığı bir karşıoy yazısında, “insanoğlu cadılardan korktu, ancak kadınları yaktı” diyordu. Brandeis, korkunun irrasyonel sonuçları konusunda Amerika’yı uyarmasına rağmen, McCarthy döneminde histerik boyutlara ulaşan “Kızıl Korkusu” yüzlerce kişinin işini kaybetmesine, aşağılanmasına ve/veya hapiste yatmasına sebep olmuştur.

2.2. McCarthyizm: Cadı Avından Siyasal Engizisyona

1940’lı ve 1950’li yılların Amerikasında adından en çok bahsedilen politikacı, hiç kuşkusuz Joe McCarthy’dır. İrlanda asıllı olan McCarthy’nin, basit bir kasaba avukatlığından Eyalet Mahkemesi yargıçlığına, oradan da Senato üyeliğine uzanan ilginç bir yaşam öyküsü var. 1946 seçimlerinde Wisconsin senatörü olarak Washington’a taşındığında, McCarthy, ileride kimilerince lânetlenecek bir şöhrete adım attığını belki de bilmiyordu. Senatör olmadan önce yakınlarına, bir yargıç olarak hayatta en büyük arzusunun Amerikan Yüksek Mahkemesi’ne atanmak olduğunu söylüyordu.²⁶ McCarthy, bu amacına ulaşamamıştı, ama ifade özgürlüğüyle ilgili liberal yaklaşımıyla tanınan Yargıç William Brennan’ın Yüksek Mahkeme’ye atanmasına karşı oy veren tek senatör olarak tarihe geçmeyi başarmıştı.²⁷ Gençlik döneminde boksla uğraşan Senatör McCarthy, politikaya kavgayı ve şiddeti taşımakla kalmamış, kendi adıyla anılan hareketi de aynı dille tanımlamıştır. Her fırsatta komünistlerle “anladıkları dilde” mücadele etmek gerektiğini söyleyen ve halk arasında “dövüşçü” olarak bilinen McCarthy’e göre, “McCarthyizm kolları sıvalı Amerikanizmdir”.²⁸ Nitekim kı-

²⁴ R.Dworkin, “Vatanseverliğe Yönelik Tehdit”, Çeviren: A.Yayla, *Liberal Düşünce*, 25-26 (Kış-Bahar 2002), s.262.

²⁵ Bkz. R.S.Robins ve J.M.Post, *Politik Paranoya: Nefretin Psikopolitiği*, çev. İ.Kumaş, (İstanbul:Doğan Kitapçılık, 2001), s.62: ‘Paranoya, özellikle de politik paranoya çok nadir olarak tamamen bir sanıdır. Paranoya, gerçeğin çarpıtılmasıdır.’

²⁶ Thomas C. Reeves, *The Life and Times of Joe McCarthy: A Biography*, (New York: Madison Boks, 1997), s.33.

²⁷ *Ibid.*, s.667.

²⁸ *Ibid.*, s.326.

sa süre içinde “kolları sıvalı Amerikanizm”in demir yumruğu, kökü dışarıda “hainler”in kafasına balyoz gibi inmeye başlamıştır.

1950’li yılların ortasına doğru hız kesen McCarthyizm’in kahramanı da bir anlamda cephe genişletmiş Başkan Eisenhower’a meydan okumuştur. Cumhuriyetçi bir Başkan’a meydan okumanın yaşamının en büyük kumarı olduğunu McCarthy biliyordu. Bu kumarı oynadı ve kaybetti. Cumhuriyetçiler, partilerinin bölünmesi tehlikesi karşısında Başkan Eisenhower’ın arkasında durdular. Bu McCarthy’nin siyasî yaşamının sonu oldu.²⁹ 1954 yılında Senato tarafından gensoruya maruz bırakılan McCarthy, artık prestiji sarsılmış birisiydi. Bir zamanlar, gazetelerin ilk sayfalarında boy boy resimleriyle haber olan, her gittiği yerde ilgi odağı olan ve kahraman gibi karşılanan McCarthy unutulmaya terk edilmiş, özellikle basın tarafından görmezden gelinmiştir. Kendisine “yokmuş gibi” davranılması karşısında teselli içkide arayan McCarthy’nin ciğerleri iflâs etmiş, psikolojisi de bozulmuştu. Yaşamının sonuna doğru, bir zamanlar avladığı cadılar, bu kez McCarthy’nin zihin dünyasında ava çıkmışlardı. Sık sık alkol komasına giren McCarthy, bir keresinde gözyaşları, içinde bir arkadaşına şunları söylemişti: “Dayanamıyorum, Steve, dayanamıyorum. Peşimdelers. Beni yok etmek için peşimdelers. Gayret ediyorum, çabalıyorum. Ülkemizi yıkmak isteyen bu kişileri, bu fareleri yakalamak için elimden gelen herşeyi yapıyorum... Nereye gitsem insanlar aşağılayıcı gözlerle bana bakıyorlar. Dayanamıyorum artık.”³⁰ Senatör Joe McCarthy, bu sözlerden bir yıl sonra, 1957’nin Mayıs ayında, siroz hastalığından ölmüştür.

²⁹ D.Bell, “Interpretations of American Politics (1955)”, D.Bell (ed.), *The Radical Right*, (New York: Anchor Books, 1964), s.60.

³⁰ Reeves, *The Life and Times of Joe McCarthy*, s.xvii.

McCarthyist dönemde birçok anti-komünist histerik boyutlara ulaşan kampanya sırasında kurban edilmişlerdir.³¹ Dahası, politik paranoya bu dönemde bazı traji-komik olayların yaşanmasına da sebep olmuştur. 1939’da John Steinbeck’in “Gazap Üzümleri”, pro-komünist bir eser olarak etiketlenmiştir.³² Daha sonraları ise bazı kütüphanelerden komünist çağrışım yapan eserler toplatılmış, hatta bunların bir kısmı yakılmıştır. Sadece edebî ya da fikrî eserlere karşı değil, ifadenin her türüne karşı amansız bir mücadele başlatılmıştır. Meselâ, İndianalı bir kadın, Robin Hood hikâyesinin yasaklanması için kampanya başlatmıştır. Sebep ilginçtir: Robin Hood’un “zenginden al, fakire ver” mesajı siyasal düzenin temellerini sarsıcı bir mesaj olarak algılanmıştır. Dönemin Nottingham şerifi de, Robin Hood’un bu olayla namının lekelenmesini şiddetle protesto etmiştir. West Virginia’da aileler çocuklarının ifsat edilmeleri karşısında alarma geçmişler. Bu alarmın sebebi çocukların satın aldıkları şekerlerden çıkan ve ülkeleri tanıtan küçük kâğıtlardı. Bazı şekerlerin içinden Sovyetler Birliği’ni tanıtan kâğıtların çıkması, gençlerin sadakatini sarsmaya yönelik komplo olarak yorumlanmıştı(!) Aynı şekilde, Houston’da bir lokantada akşam yemeği yiyen ve Çin hakkında konuşan iki kişi “komünizm konuşuyorlar” diye polis tarafından gözaltına alınmışlardı.³³

Hemen belirtmek gerekir ki, Amerikan topraklarında anti-komünizm Senatör McCarthy ile başlayan bir olay değildir. Bolşevik Devrimi’nden sonra Amerikalılar komünizm tehlikesine karşı sürekli teyakkuz hâlinde olmuşlar, komünistlerin yayılma ve komp-

³¹ Bkz. Richard M.Fried, *Nightmare in Red: The McCarthy Era in Perspective*, (Oxford: Oxford University Press, 1991), s.28-29.

³² *Ibid.*, s.30.

³³ *Ibid.*, s.34.

lo çabalarının karşısında durmuşlardır. New Deal dönemi olarak bilinen ve daha sonra McCarthy'nin liberal olmakla suçlayacağı 1930'lu yıllarda bile anti-komünist eğilimlerin oldukça güçlü olduğu görülmektedir. Bu dönemde halkın büyük bir çoğunluğu, Komünist Parti'nin yasaklanmasını istiyor ve Kongre'de kurulan Amerikan Karşıtı Eylemler Komitesi'nin komünistleri "temizleme" faaliyetlerini destekliyordu. 1937 yılında yapılan bir ankette, katılanların %54'ü "komünist eserler basan yerleri polisin kapatması"na yönelik bir kanunu desteklediklerini söylüyordu. 1939'da yapılan bir ankette ise, katılanların %68'i "Komünist Parti liderlerinin öğrenci gruplarına konuşma yapması"na karşı çıkıyordu.³⁴

McCarthyizmin zirveye tırmandığı dönemde de, korku politikalarının arkasında yönlendirilmiş de olsa önemli bir halk desteği vardı. Çok az sayıda insan komünizmin kökü dışarıda bir hareket olduğundan ve "Amerikan yaşam tarzı"ını tehdit ettiğinden kuşku duyuyordu. 1946 yılında yapılan ankette, Amerikan halkının %69'u komünistlerin kamuda görev almasına karşıydı, halkın %57'si de Birleşik Devletler'de "çok sayıda" komünist olduğuna inanıyordu. 1947'de yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre de, ankete katılanların %61'i Komünist Parti üyeliğinin yasaklanmasını istiyordu. Bir yıl sonra yapılan başka bir ankette, halkın %77'si komünistlere resmî kayıt zorunluluğu getirilmesini savunmaktaydı.³⁵ Senatör McCarthy'nin kişisel popülaritesinin düşmeye başladığı dönemde bile, anti-komünist politikalara müthiş bir destek vardı.³⁶ Örneğin 1954'te

yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre, Amerikalıların %91'i komünist olduğunu itiraf eden bir öğretmenin görevine son verilmesi gerektiğine inanmaktaydı.³⁷

2.3. Yeni McCarthyizm: Post-11 Eylül ve İfade Özgürlüğü

11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan hükümeti için, bir kez daha dünya ikiye ayrılmıştır: bir tarafta "biz/dostlar", diğer tarafta ise "onlar/düşmanlar"... Dışarıdaki "düşmanlar"a karşı savaş ve diğer yöntemlerle mücadele, belki Amerikan halkının günlük yaşamını doğrudan etkilemiyor. Ancak içerideki düşmanlara yönelik tedbirler, bilhassa Amerika'da yaşayan yabancıları derinden etkilemektedir. *Human Rights Watch* ve *Amnesty International* gibi, insan hakları alanında faaliyet gösteren uluslararası NGO'ların raporlarına göz atmak bile, 11 Eylül sonrasında insan hakları ihlallerinin hangi boyutlara ulaştığı konusunda fikir verebilir. Bu raporlar, "özgürlükler ülkesi"ne bin bir hayalle gelip yerleşen "öteki"lerin kaydedilebilen dramatik öyküleriyle dolu. Vizesi geçtiği için aylarca gözaltında tutulan, kötü muameleyle maruz kalan, potansiyel terörist muamelesi gören binlerce insanın, bir anda "güvenlik devleti"ne dönüşen bir siyasal güç karşısındaki çaresizliklerini anlatıyor bu raporlar.³⁸

nin arkasında çoğunluk desteğinin bulunmadığını ileri sürmektedir (bkz. Lipset, "Three Decades of the Radical Right", s. 421). Ancak bu, o dönemlerde anti-komünist politikaların halkın ezici bir çoğunluğu tarafından desteklenmediği anlamına gelmemektedir. McCarthyizm ve benzeri radikal sağ hareketlerin sosyal tabanının analizi için ayrıca bkz. S. M. Lipset, *Political Man: The Social Bases of Politics*, (London: Heinemann, 1960), s.167-170; S. M. Lipset, "The Sources of the 'Radical Right' (1955)", Bell (ed.), *The Radical Right*, s. 307-371, özellikle s. 360-365.

³⁷ Bkz. M. J. Heale, *McCarthy's Americans: Red Scare Politics in State and Nation, 1935-1965*, (London: Macmillan Press, 1998), s.35.

³⁸ Bu iki etkili uluslararası NGO'nun 11 Eylül sonrasında Birleşik Devletler'deki insan hakları ihlalleriyle ilgili de-

³⁴ Bkz. S. M. Lipset, "Three Decades of the Radical Right: Coughlinites, McCarthyites, and Birchers (1962)", Bell (ed.), *The Radical Right*, s.394.

³⁵ Fried, *Nightmare in Red*, s.59-60.

³⁶ McCarthyizmin sosyolojik boyutunu inceleyen Lipset, yaygın kanaatin aksine ne 1952'de ne de 1954'te McCarthy'

11 Eylül sonrası dönemde, Schmittçi bir siyaset ve hukuk anlayışının yeniden üretildiği görülmektedir. Burada devletin hukuku ayak bağı olmaktan çıkardığı, hukuka bağlı olmak yerine hukuku kendisine bağladığı gerçeğiyle karşı karşıyayız. Devlet, hukukun üzerindedir. Devletin belirlediği düşmanlarla her türlü yollarla mücadele edilecektir. Dahası, devletin baskı politikalarını eleştirenler de kolayca “düşman”a destek vermekle suçlanabiliyorlar. Adalet Bakanı John Ashcroft’un Senato’da ifade ettiği görüşler bir yandan “dost/düşman” siyasetini destekliyor diğer yandan da düşman kategorisini genişletiyordu. Ashcroft, Amerika’nın terörle mücadele politikasını eleştirenleri sert bir dille uyarıyor ve “barış sever Amerikan halkını özgürlüklerin kaybolduğu yalanıyla korkutanlara” şu mesajı gönderiyordu:

“Ulusal güvenliğimizi aşındıran ve azmimizi kıran taktikleriniz, sadece teröristlere yardımcı oluyor. Bu taktikler, Amerika’nın düşmanlarına cephane, dostlarına ise mola vermektan başka bir işe yaramıyor.”³⁹

Tıpkı McCarthyizmin hâkim olduğu dönemdeki gibi, 11 Eylül sonrası dönemde de, korku politikası arkasında önemli bir halk desteği bulabilmiştir. Özellikle halkın “vatan-severlik” duygularına seslenen, medyanın manipülasyon gücünü de arkasına alan yönetim, özgürlükleri kısıtlayan uygulamaların ne kadar “zorunlu” olduğu noktasında halkı ikna etmede çok da güçlük çekmemiştir.

First Amendment Centre adlı kuruluşun yaptırdığı 2002 kamuoyu yoklaması, Amerikan halkının ifade özgürlüğüne yönelik tav-

rının 11 Eylül’den sonra yasadışı bir eğilime girdiğini göstermektedir. Bu anketin sonuçlarına göre, katılanların yarısından fazlası ifade özgürlüğünü terörle mücadelede bir engel olarak görmektedir. Katılanların yaklaşık yarısı Birinci Değişikliğin hakları korumada “çok ileri gittiği”ni ve “gereğinden fazla özgürlük tanıdığı”nı düşünüyor. Ankete katılanların %42’si Amerika’da basın istediğini yapma konusunda çok serbest olduğuna, %40’ı da gazetelerin Amerikan ordusunun strateji ve performansını serbestçe eleştirmesine izin verilmemesi gerektiğine inanıyor. Aynı şekilde katılanların yarısı Amerikan basınının hükümet yetkililerinden terörle savaş konusunda bilgi isteme konusunda son derece agresif olduğunu söylemektedir. Katılanların %40’tan fazlası üniversite profesörlerinin akademik özgürlüklerinin kısıtlanması gerektiğine ve askerî politikalara yönelik eleştirinin engellenmesi gerektiğine inanıyor. Din ve vicdan özgürlüğü konusunda da anket sonuçları pek umut verici değil. Ankete katılanların yaklaşık yarısı, din özgürlüğünü ihlâl etme pahasına da olsa, millî güvenlik gerekçesiyle hükümetin dinî toplulukları izlemesi gerektiğini düşünüyor. Katılanların %40’tan fazlası hükümetin Amerika’da yaşayan müslümanları takip etmek için, ülkede yaşayan diğer dinî grupları izleme konusunda sahip olduğu yetkililerden çok daha fazlasına sahip olması gerektiğini söylüyor.⁴⁰

2.4. Amerikan Yüksek Mahkemesi’nin İfade Özgürlüğüne Yaklaşımı

Amerikan Yüksek Mahkemesi’nin, zor zamanlarda, yönetimin muhaliflere yönelik baskıcı politikalarını genellikle desteklediğini söylemek yanlış olmaz. Bu desteği, McChartyist dönemin temel kanunlarından biri

ğerlendirme ve raporları hakkında bkz. www.brw.org/campaigns/september11 ve <http://web.amnesty.org/web/content.nsf/pages/jbrsep11crisis>.

³⁹ US Senate Committee on Judiciary, “Do Oversight: Preserving Our Freedoms While Defending Against Terrorism”, 6 December 2001. http://judiciary.senate.gov/testimony.cfm?id=121&wit_id=42

⁴⁰ *State of the First Amendment 2002*, www.freedomforum.org/publications/first/sofa/2002/SOFA-2002_report.pdf.

olan Smith Kanunu karşısında Mahkeme'nin takındığı tavırda görmek mümkün. Bu kanun siyasal muhalefeti bastırma amacıyla çıkarılmış, şiddet ve zor kullanarak hükümeti devirmeyi savunan görüşleri cezalandırmayı öngörmüştür. Mahkeme, 1951 tarihli *Dennis* kararında, Smith Kanunu'nu ve bu kanuna dayanılarak Komünist Parti üyesi 11 kişi hakkında verilen mahkûmiyet kararını Anayasaya uygun bulmuştur. Yüksek Mahkeme'ye göre, ifade özgürlüğünün kullanımı sonucu oluşacak kötülüğün yoğunluğunun/ağırlığının, oluşacak tehlikeyi önleme amacıyla yapılan sınırlamayı haklılaştırması gerekir. Somut olayda, zamanı geldiğinde ya da durum müsait olduğunda şiddet yoluyla düzeni yıkmak için harekete geçecek bir muhalif grubun düşüncelerini yayması ve kendi üyelerini indoktrine etmesi, "açık ve mevcut tehlike" kriterinin korumaya çalıştığı çıkarlardan birisi olan toplumun kendini koruması önünde ciddi bir tehlikedir.⁴¹ Yüksek Mahkeme'nin şu tespiti önemlidir:

"Komplonun varlığı, bizzat tehlike oluşturmaktadır. Eğer, tepkinin bütün muhtevası hazır durumdaysa, Hükümetin katalizör ilâve edilinceye kadar beklemesini isteyemeyiz."⁴²

Yargıç Douglas'ın karşıoyu açık ve mevcut tehlike ölçütünün çok daha sınırlı uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Douglas'a göre, ifade özgürlüğünün kısıtlanması sadece "korku"ya dayandırılmaz. Komünist Parti'nin propagandasının başarılı olmasının "açık ve

mevcut tehlike" yaratacağı şüphelidir. Okuma yazma oranı düşük, demokratik geleneğin yerleşmediği kimi ülkelerde düşüncelerini açıkladıkları için insanların yargılanıp mahkûm edilmeleri anlaşılabilir. Ancak Amerika'da komünistler, "istenmeyen düşüncelerin sefil tacirleri" konumundadırlar ve "malları da satılmamaktadır". Dolayısıyla, Komünist Parti'nin bu ülke için tehlike olduğu yargısı yalnızca "korku" ve "panik"ten kaynaklanabilir. Sonuç olarak, Yargıç Douglas'a göre, ifade özgürlüğü "propagandası yapılan kötülüğün ya da zararın kaçınılmazlığı noktasında açık ve nesnel delillere dayanmayan bir tehlike gerekçesiyle kurban edilmemelidir."⁴³

Ancak komünistlere yönelik baskının hız kestiği dönemlerde, Yüksek Mahkeme daha özgürlükçü bir yaklaşım sergilemiştir. Örneğin 1957 tarihli *Yates* kararında Mahkeme "söz" ile "eylem" arasında net bir ayrım yapmıştır. Mahkeme'ye göre Smith Kanunu'nun yasakladığı "soyut düşünce açıklaması" değil, "somut eylem"lerdir. Daha açık ifadeyle bu kanun, "Hükümetin devrilmesi gerektiği soyut düşüncesi"ni değil, "Hükümetin zor yoluyla devrilmesini öngören somut eylemler"i yasaklamaktadır.⁴⁴ Yüksek Mahkeme'nin bu kararı McCarthyist döneme hâkim olan anti-komünist histerinin sona ermesi sürecini hızlandırmıştır.

Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin I. Dünya Savaşı sonrasında ve McCharthyist dönemde baskı politikalarına destek verdiği bir gerçektir. Ancak aynı ölçüde önemli olan bir başka gerçek de, Yüksek Mahkeme'nin kimi dönemlerde Amerikan demokrasisinin kaderini belirleyecek önemli kararlara imza atmış olmasıdır. Bu bağlamda 1954 tarihli *Brown* kararı, siyah ve beyaz öğrencilerin ayrı okullarda öğrenim görmesini öngören uygulama-

⁴¹ "Açık ve mevcut tehlike" (clear and present danger) testinin ABD Yüksek Mahkemesi tarafından yorumu ve bu testin Türk Anayasa Mahkemesi kararlarına yansımalarıyla ilgili bir çalışma için bkz. Z. Arslan, "İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: 'Açık ve Mevcut Tehlike'nin Tehlikeleri", *Liberal Düşünce*, Sayı 24 (Güz 2001), s.14-22.

⁴² *Dennis v. United States*, 341 U.S. 494 (1951). Aktaran T. Eastland (ed.), *Freedom of Expression in the Supreme Court: The Defining Cases*, (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2000), s.115.

⁴³ *Ibid.*, s.120.

⁴⁴ *Yates v. United States*, 354 U.S. 298 (1957), 318-320.

yı kaldıran ve ırkçılığa büyük bir darbe indiren tarihî bir karardır.

Yüksek Mahkeme'nin daha yeni sayılabilecek bayrak yakmaya ilişkin kararları da ifade özgürlüğünün anlamını ve uygulamasını derinden etkilemiştir. *Texas v. Johnson* davasında Yüksek Mahkeme, Cumhuriyetçi yönetimi protesto amacıyla Amerikan bayrağını yakan bir kişiyi cezalandıran Texas Eyalet Kanunu'nu ifade özgürlüğüne aykırı bulmuştur. Bu kararda iki önemli husus vardır. Birincisi, Mahkeme Anayasaya ek Birinci Değişiklikte yer alan "ifade" ya da "konuşma" kavramını geniş yorumlamış, sembolik ifadeleri de bu anayasal hükmün güvencesi altına almıştır. İkincisi, halkın büyük çoğunluğunun kutsal olarak değerlendirdiği bir sembole yönelik eylemi de ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmiştir. Yüksek Mahkeme, bayrağın temel bir değer olduğunu ileri sürenlere şu cevabı vermiştir:

"(Mahkemenin) kararı, bayrağın en iyi şekilde yansıttığı özgürlük ve kucaklayıcılık ilkelerinin, Johnson'ununki gibi eleştirileri hoşgörmenin gücümüzün işareti ve kaynağı olduğuna dair inancın teyididir."⁴⁵

Yüksek Mahkeme'nin dörde karşı beş oyla aldığı bu karar çok tartışıldı. Amerikan Başkanı George Bush, derhal yeni bir kanun çıkarılması için Kongreyi harekete geçirdi. Bu kez bayrak yakmayı ve bayrağa her türlü zarar vermeyi yasaklayan federal bir kanun çıkarıldı. Ancak Yüksek Mahkeme 1989 tarihli Bayrağı Koruma Kanunu'nu bir yıl sonra iptal etti.⁴⁶ Bunun üzerine Amerikan yönetimi bayrak yakmayı yasaklayan bir anayasa değişikliği için kolları sıvadı. Her defasında, Kongre'nin Temsilciler Meclisi kanadından çıkan bu değişiklik Senatoya takıldı. Baba George Bush'un başaramadığı bu anayasa

değişikliğini, 11 Eylül sonrasının yoğun "vatanseverlik" ortamından da yararlanarak, oğul George W. Bush gerçekleştirmeye çalışıyor. Nitekim 27 Mayıs 2003 tarihinde bu yöndeki değişiklik teklifi temsilciler Meclisi Yargı Komisyonu'nda kabul edilmiştir.

11 Eylül sonrasında Yüksek Mahkeme'nin, yönetimin baskıcı politikaları karşısında nasıl bir tavır takınacağı merak ediliyor. Dünya Ticaret Merkezi'nin enkazından çıkan dumanlar yükselmeye devam ederken, Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin ilk kadın yargıcı olan Sandra O'Connor, "önümüzdeki dönemde ülkemizde daha önce hiç görülmemiş ölçüde özgürlüklerimize yönelik sınırlamalara şahit olacağız" diyordu. Yargıç O'Connor, bir anlamda anayasal güvencelerin bypas edilmesini öneriyordu: "Muhtemelen bundan böyle ulusal güvenliğimize yönelik tehditlerle mücadele ederken ceza kovuşturmasında değerli anayasal standartlarımıza değil, uluslararası savaş kurallarına dayanacağız."⁴⁷ Bu sözler, bir yandan Bush yönetimine "arkandayız" mesajı, diğer yandan da Amerikan kamuoyuna "hazırlanın" mesajı niteliğindedir.

3. Türk Anayasa Mahkemesi ve İfade Özgürlüğü

En sonunda söyleyeceğimizi baştan söyleyelim: Türkiye'de, özellikle zor zamanlarda -ki bu istisnai değil neredeyse olağan hâle gelmiş durumda- korku iyi yönetilmemektedir. Her türlü değişimin, liberal ve demokratik açılışın önünde bu korku engeli durmaktadır. Bu anlamda liberal demokrasinin hem liberal hem de demokrasi ayağı aksamaktadır. İşimiz bu yüzden daha zor. Siyasal ve hukuksal sistemi bir yandan liberalleştirmek diğer yandan da demokratikleştirmek gerekiyor. Yapılması gereken de aslında basit. Rousseaucu yanılmaz genel irade anlayışından besle-

⁴⁵ *Johnson v. Texas*, 491 U.S. 397 (1989), 419.

⁴⁶ *United States v. Eichman*, 110 S. Ct. 2404 (1990).

⁴⁷ Bkz. www.wsws.org/articles/2001/oct2001/ocon-o10.shtml.

nen ve Carl Schmittçi anlamda sürekli dost/düşman ayrımını yenileyen bir siyaset anlayışından liberal bir siyaset anlayışına geçmek gerekmektedir. Bu geçişte Anayasa Mahkemesi'ne çok iş düşmektedir. Kurumsal anlamda, özellikle anayasa mahkemeleri, bireylerin hak ve özgürlüklerini siyasal iktidar karşısında koruyan/koruması gereken organlardır. Aslında anayasa mahkemelerinin meşruluk temeli de bu korumada yatmaktadır.

Aslında bizim ifade özgürlüğüne bakışımızda bir problem var. İfade özgürlüğünü son derece kısıtlayan bir anayasa metni üzerinde küçük değişiklikler yapılsa bunları özgürlükler önünde atılmış büyük adımlar olarak görüyoruz. Bunun en tipik örneği 2001 Anayasa değişikliği sırasında Başlangıç kısmında yapılan değişiklikte görülebilir. Bilindiği gibi, değişiklikten önce Anayasa'nın Başlangıç kısmında "hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği..." belirtilmekteydi. Değişiklikten sonra "düşünce ve mülahaza" kelimeleri yerlerini "faaliyet" kelimesine bırakmıştır. Böylece düşüncenin ifadesi değil eylem anayasal olarak sınırlanmak isteniyordu. Hem bu değişiklik esnasında Meclis'te hem de daha sonra akademik ve hukuk çevrelerinde "eylem" ile "faaliyet" in farkları üzerinde duruldu. Temel soru da şuydu: "Acaba faaliyet kelimesi düşüncenin ifadesini de kapsar mı?" Bu soruya verilecek cevap "evet" ise, değişikliğin hiçbir şeye yaramayacağı açık. Peki bu soruya "hayır" cevabı verilebilir mi? Kanımca hayır. Zira düşünce, "eylem" olarak görülen yollarla da kendisini açığa vurabilir. Bayrak yakma veya kola siyah bant bağlama gibi eylemler, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmektedir. Daha da

önemlisi, Anayasa Mahkemesi siyasî parti kararlarında "faaliyet" ile "eylem"i eşanlamli kullanmaktadır. Mahkeme, *Sosyalist Birlik Partisi* (SBP) ve *Sosyalist Türkiye Partisi* (STP) kararlarında söz konusu partilerin programlarında yer alan ifadelerin ve parti yöneticilerinin yaptıkları konuşmaların aynı zamanda "faaliyet" (SBP) ya da "eylem" (STP) niteliğinde olduğunu vurgulamıştır.⁴⁸

Bu faaliyet/eylem tartışmasının ötesine geçerek soruyu yanlış sorduğumuzu belirtmek gerekir. Burada sorulması gereken soru "liberal demokratik bir ülkenin anayasasında hiçbir düşüncenin ya da faaliyetin karşısında koruma göremeyeceği bir düşünce, ilke ya da ideoloji olabilir mi" sorusudur. Başka bir deyişle, açık toplumlarda düşünceler, resmî olarak kabul edilenler ve edilmeyenler olarak

⁴⁸ *Sosyalist Türkiye Partisi* davasında Mahkeme kararı şu şekilde gerekçelendirmiştir: "Sonuç olarak, Sosyalist Türkiye Partisi, Programındaki anlatımlarla, Türkiye'de hukuksal ve siyasal yönden ırka dayalı bir Türk Ulusu kavramı ya da etnik kökene göre çoğunluk ve azınlık kavramları olmamasına karşın, farklı etnik ve soy kökenlerinden gelen bütün vatandaşların eşit haklarla yer aldığı Türk Ulusunu ırk esasına dayalı olarak 'Türk ve Kürt Ulusları' biçiminde ikiye bölmüş, ulusal kurtuluş hareketi içinde gösterilen TC. Devleti'nin vatandaşı Kürtlere ayrı bir ulus olarak kendi kaderlerini tayin etme hakkını verme amacına yönelik durumuyla Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozucu bir konuma düşmüştür. Bu bağlamda yine programında yer alan 'Kürt Ulusu'nun ve bütün etnik ve toplulukların kendi dil ve kültürel yapılarını koruyup gelişmeleri olanağını sağlar. Dillerin geliştirilmesi, zenginleştirmeleri çalışmalarında hiç bir dile ayrıcalık tanınamaz' biçimdeki düzenleme de Türk Ulusu'nun ortak kültür ve dilini dışlar nitelikte ve bölücülüğe yöneliktir. Bunlar yalnızca düşünce değil, yasaklanan sakıncalı eylemlere kışkırtma, katkı, destek ve bu niteliğiyle de bir tür *eylemdir*." (E. 1993/2 (Siyasî Parti-Kapatma), K. 1993/3, K.T. 30.11.1993, *AMKD* 30/2, ss.1036-1037.) Anayasa Mahkemesi hemen hemen aynı ifadeleri iki yıl sonra kattığı *Sosyalist Birlik Partisi* kararında da tekrarlamıştır. Ancak bu kez, "eylem" yerine "faaliyet" kelimesini kullanmıştır. Mahkemeye göre "Bunlar yalnızca düşünce değil, yasaklanan sakıncalı eylemleri kışkırtma, katkı ve destek niteliğinde, *faaliyetlerdir*." E.1993/4 (Siyasî Parti-Kapatma) K. 1995/1, K.T. 19.7.1995, *AMKD* 33/2, s. 636 (Vurgular eklendi).

sınıflandırılabilir mi? Eğer liberal demokrasilerin temel ilkelerinden birisinin siyasal tarafsızlık⁴⁹ olduğunu düşünüyorsanız bu soruların cevabı net bir “hayır”dır. Liberal devlet, farklı “iyi” anlayışlarının, dünya görüşlerinin, inançların ya da inançsızlıkların bir arada yaşayabileceği ve kendilerini geliştirebileceği bir sosyal, siyasal, hukuksal zemin yaratmayı amaçlar. Aslında siyasal tarafsızlık ilkesi, “iyi” ya da “doğru” yaşamın ne olduğu konusunda felsefenin belki de kaçınılmaz olarak “sessiz kalışı”⁵⁰nın doğal bir sonucudur. Felsefenin suskunluğu, büyük ölçüde toplumlardaki birbirinden farklı, hatta birbiriyle çelişen “doğru yaşam” anlayışlarının varlığından kaynaklanmaktadır. “Doğru yaşam”a yönelik resmî bir tavır ya da tercih, doğal olarak toplumsal/siyasal farklılığı ve çoğulluğu baltalayacaktır. Tam da felsefenin suskun kaldığı bu noktada, John Rawls konuşmaya başlıyor. Rawls, “metafizik” değil “siyasal” açıdan adalet sorununa yaklaşıyor ve Kant’tan yola çıkarak bir noktada siyasal tarafsızlık modeline ulaşıyor. Şu hâlde, siyasal tarafsızlık ilkesine dayanan bir anayasal demokraside imtiyazlı, ayrıcalıklı, karşısında başka hiçbir düşünce ya da faaliyetin koruma göremeyeceği görüşler ve ideolojiler olamaz.

Oysa zor zamanlarda liberal demokrasiler, bu ilkeyi rafa kaldırıyorlar. Türkiye gibi yarı-liberal demokrasilerde ise bu ilkenin henüz gereğince kavrandığını söylemek zordur. Nitekim Anayasa Mahkemesi’nin ifade özgürlüğüyle ilgili kararlarına baktığımızda bunu görebiliyoruz. Mahkemenin ifade özgürlüğüne yaklaşımı tamamen “ideoloji-eksenli”dir. Mahkeme, anayasada soyut olarak

ifade edilmiş bir ideolojiyi temel eksen alarak, diğer bütün ifadelerin, dünya görüşlerinin geçerliliğini buna göre değerlendirmektedir. Özellikle de zor zamanlarda Mahkeme, zayıf temeller üzerine dayandırma pahasına, bu yaklaşımını savunmaktadır. Burada ikisi 27 Mayıs müdahalesinden sonra biri de 12 Eylül’den sonra Mahkeme’nin verdiği üç karara dikkat çekmek istiyorum. Anayasa Mahkemesi’nin ifade özgürlüğüne “ideoloji-eksenli” yaklaşımının örnekleri bunlarla sınırlı değil elbette.⁵¹ Bu kararları seçmemin temel sebebi, Anayasa Mahkemesi’nin tavrındaki istikrarı ve sürekliliği göstermektir.

Anayasa Mahkemesi, kuruluşundan sonra, ifade özgürlüğüyle ilgili verdiği ilk kararlardan birinde, zor zaman siyasetine uygun yasakçı bir tavır sergilemiştir. Mahkeme, 27 Mayıs müdahalesini korumayı amaçlayan ve “Tedbirler Yasası” olarak bilinen 38 sayılı yasa ifade özgürlüğünün ihlâli olarak görmüştür. 38 sayılı yasanın dava konusu olan hükmü, “27 Mayıs Devrimi”ni söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür veya sair vasıta ve suretlerle, yersiz, haksız veya gayrimeşru gösterenler veya üstü kapalı da olsa matufiyeti belli olacak şekilde böyle göstermeye çalışanlar” için cezaî müeyyide öngörmekteydi. Mahkeme’ye göre bu madde:

“Vatandaşın 27 Mayıs Devrimi hakkında herhangi bir kanaat beslemesini men edici mahiyet taşımamaktadır. Esasen kanaat besleme, kişinin iç âlemini ilgilendirdiği cihetle bir kayıtlamaya da tâbi tutulamaz. Bu kanaatin söz, yazı, resim vesaire gibi vasıtalarla açığa vurulmasıdır ki 38 sayılı Kanunun 1’inci maddesinin (A) bendi ile bazı kayıtlamalara tâbi kılınmıştır.”⁵²

⁴⁹ Siyasal tarafsızlık ilkesi hakkında bkz. Z. Arslan “Anayasal Devlet ve Siyasal Tarafsızlık”, F. Keyman (der.), *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2002) s.148-174.

⁵⁰ Bu konuda bkz. J. Habermas, *İnsan Doğasının Geleceği*, çev. K. H. Ökten, (İstanbul: Everest Yayınları, 2003), s.1-8.

⁵¹ Benzer örnekler için bkz. R. Sunay (der.), *Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü*, (Ankara: LDT Yayınları, 2003).

⁵² Bkz. E. 1963/17, 1963/84, K.T. 8.4. 1963, *AMKD* 1, s. 220

Mahkeme şu sonuca ulaşmıştır:

“Bu bakımdan, 38 sayılı kanunla yapılan kayıtlama, düşünce, kanaat ve basın hürriyetlerinin özüne dokunacak bir nitelik taşımamakta, sadece toplum hayatını zarardan korumayı ve güvenliği sağlamayı hedef tutmaktadır.”⁵³

Benzer şekilde, Yüksek Adalet Divanı kararlarının “kötülenmesi”ni yasaklayan hükmün Anayasaya uygunluğunu belirlerken de, Mahkeme şu gerekçeye dayanmıştır:

“Yüksek Adalet Divanı veya diğer yargı mercilerinin verdiği kararların kötülenmesi ve mahkûm edilmiş olanların mahkûmiyeti intaç eden fiillerinin veya şahıslarının övülmesi, sonucu itibarıyla 27 Mayıs Devrimi'nin meşruluğunu ve haklılığını inkâra yol açan ve halk efkârına bu devrimi yani Türk Milleti'nin meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnmesini yersiz ve gayrimeşru gibi göstermeye müncer olan ve bu yoldan vatandaşları birbiri aleyhine tahrik ederek onlar arasında kin ve düşmanlık duyguları yaratan bir davranış teşkil etmektedir.”⁵⁴

Anayasa Mahkemesi, bu kararlarda tartışılmaz, doğruluğu sorgulanamaz “hakikatler”in olduğunu varsaymaktadır. Bu varsayımları tartışacak her girişimi de birlik ve beraberliği bozacak adımlar olarak görmektedir. Mahkeme'nin kullandığı “birlik” retoriği anti-komünist söylemde de öne çıkmaktadır. TCK'nin eski 141 ve 142. maddelerinin 1. fıkralarının anayasaya aykırılığı iddialarını reddederken, Mahkeme şu tespitte bulunmuştur:

“Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflara tahakkümü hâlinde, milletin bütün fertlerinin kader, kıvanç ve tasa ortaklığının yerini, sınıflara mahsus, ayrı kıvanç ve tasalar alaca-

ğundan, Anayasanın bu konularda öngördüğü birlik yıkılacaktır. Sınıfların birbirine zıt olan duyguları, millî birliği zedeleyecek ve yurt içinde sulh ve sükûnu bozacaktır. Belki de sınıf mücadelesi, hukuk sahası dışına çıkabilecek, ezmek ve ezilmemek çabaları, iç boğuşma hâline gelebilecektir. Sınıf tahakkümünü korumak yolundaki bu çatışmalar, millî mücadele ruhunu, Anayasanın millet egemenliği kuralını ve Atatürk devrimlerine bağlılık şuurunu da kökünden sarsacaktır. Millî mücadele ruhu, bütün milletin vatani kurtarma çabasında el birliği yapması ve her türlü fedakârlığa seve seve katlanması anlamını taşır. Belli bir sınıfın tahakkümünü tesis etme çabalarının yaratacağı kin yüzünden millî mücadele ruhu da sarsılacaktır.”⁵⁵

Anayasa Mahkemesi, sınıf tahakkümünün “millî mücadele ruhu”na ve “millî egemenlik” anlayışına aykırı olduğunu vurgularken aslında siyasal kültürümüzü derinden etkilemiş olan bir paradigmanın etkisinde kalmaktadır. Bu paradigmanın sacayaklarını Rousseaucu bölünmez, parçalanmaz mutlak egemenlik anlayışı ile Durkheimci-Gökâlpci korporatist anlayış oluşturmaktadır. Bu paradigmanın çoğulcu, özgürlükçü bir siyasal kültürün oluşmasının önünde, hâlen zihinsel bir engel teşkil ettiğini belirtmekle yetinelim.⁵⁶

Anayasa Mahkemesi, 25 Ekim 1983 tarihinde Türkiye Huzur Partisi'ni, programında lâiklik ilkesine aykırı ifadelerle yer verdiği gerekçesiyle kapatmıştır. Parti programında “dokuz heceli olan Türk alfabesine dokuzuncu sesli harf koymak istiyoruz. Eski Türk alfabelerinin neden otuzbeş harfli olduğunu yeni baştan ve Atatürkçü bir ruh ve anlayışla araştıracağız” şeklinde ifadeler bu-

⁵³ E. 1963/173, K.1965/40, K.T.26.9.1965, *AMKD* 4, 290-368, s.299-300.

⁵⁶ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Z. Arslan, “Rousseau'nun Hayaletleri: Yeni Devlet Eski Söylem”, *Doğu Batı*, Sayı 21 (Kasım, Aralık, Ocak 2002-2003), s.11-29.

⁵³ *Ibid.*, s.220.

⁵⁴ E.1963/17, K.1963/84, K.T. 8.4.1963, *AMKD* 1, s.203.

lunmaktaydı. Mahkeme bu ifadeleri “gerçeğe aykırı” bulmuştur. Anayasa Mahkemesi’ne göre “yapılan araştırma ve incelemeler sonunda: Dokuz heceli ve otuzbeş harfli olan bir eski Türk alfabesinin varlığı saptanamamıştır.” Huzur Partisi, programındaki “gerçeğe aykırı bu metinler” sebebiyle kapatılmıştır.⁵⁷ Anayasa Mahkemesi’nin parti programlarındaki ifadelerin “gerçeğe uygun” ya da “aykırı” olduğunu araştırmak gibi bir görevi olamaz. Yapılan araştırmalar parti programındaki ifadelerin gerçek olduğunu gösterseydi durum ne olacaktı? Ya da eski Türk alfabelerinin harf sayısından bağımsız olarak, bir siyasal parti Türk alfabesini geliştirmeye yönelik birtakım tekliflerde bulunamaz mı?

Anayasa Mahkemesi’nin bu ve benzer kararları dikkatlice incelendiğinde, farklı olana karşı keskin ve sert bir tepkinin varlığı hemen görülebilir. Bu yaklaşımıyla Anayasa Mahkemesi, liberal demokrasilerde kendisinden beklenen misyona, yani çoğunluk diktatörlüğü karşısında azınlıkta kalanların hak ve özgürlüklerini koruma misyonuna, uygun davranmamaktadır. Böyle olunca da Mahkeme, dost/düşman ayırımına dayanan siyasetin besleyicisi hâline gelmektedir. Oysa Mahkeme’den beklenen bu siyasetin yerinc kimlik ve farklılıkları tanıyan, ötekini dışlamayan, korkuyu yönetebilen bir siyaset anlayışının gelişimine katkıda bulunmaktır.

Sonuç Yerine: “Akıl Tutulması” ve Özgürlüğün Alacakaranlığı

Korku ve kaygıların yönetimi hem bireysel düzeyde hem de devlet düzeyinde çok önemlidir. Korkuları ortadan kaldırmak mümkün değil belki, ama onları etkili bir şekilde yönetebilir, kontrol altında tutabiliriz. Korku yönetimindeki başarısızlık, parano-

yaya yol açmaktadır. Korku ve kaygıların kendilerini kontrol ettiği birey ve toplumlar sürekli düşman üretirler ve bu üretimi günün koşullarına göre meşrulaştırmaya çalışırlar. Korkuyu yönetemeyenler, korku tarafından yönetilmeye mahkûmdurlar. Ve korkunun iktidarı, özgürlüklerin karabasanıdır.

Korkunun iyi yönetildiği ve kontrol altında tutulduğu normal zamanlarda konuşmak kolaydır. Oysa eli sopalı bir kralın ülkesinde “Kralın çıplak olduğu”nu söylemek zor iştir. Zor zamanda konuşmanın elbette bir bedeli vardır. Dışlanmak, akredite edilmemek, majestelerinin akademisyenleri sınıfına girememek, para cezası ödemek, hatta hapis yatmak bu bedellerden birkaçı... Bu bedeli ödeyenler ve ödemeye hazır olanlar da yok değil. Bunlar ifade özgürlüğünün bir parçası olan kafa karıştırma hakkını kullanmak isteyenlerdir. Söyleyecek sözü olmayanlar ya da beyin konforunun bozulmasını istemeyenler bu haklarını kullanmak istemeyebilirler. Ancak kafa karıştırma hakkını kullanmak isteyenler, sadece korkulardan hareketle susturulmamalıdır. Başkalarına seslenme hakkı ulus devletlerin siyasal öznesi olan “vatan- daş”ın en temel haklarından biridir. “Vatan- daş”, Lyotard’ın ifadesiyle, “ötekilerine seslenme hakkı yine ötekilerce tanınmış olan insan”dır.⁵⁸

Tam da bu noktada liberal demokrasilerin asıl krizinin “demokratikleşmemek”ten değil, “liberalleşmemek”ten kaynaklandığını belirtmek gerekiyor. Radikal demokrasi ya da müzakereci demokrasi yanlılarının işaret ettiği “temsil krizi” ve bunun çözümüne yönelik katılım politikalarında elbette hakikat payı bulunmaktadır. Ancak, özellikle zor zamanlarda liberal demokrasilerin sorunu temel hak ve özgürlüklerin korunamamasıdır. Bu da beraberinde liberalleşme ihtiyacını

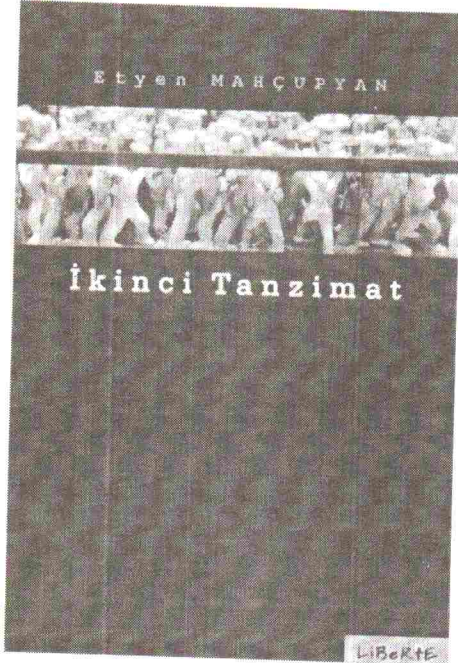
⁵⁷ E.1983/2 (Parti Kapatma), K.1983/2, K.T. 25.10.1983, AMKD 20, s.365

⁵⁸ Lyotard, “Öteki’nin Hakları”, s.145.

doğurmaktadır. Liberal demokrasilerin özgürlük açığının kapatılması katılımdan ziyade, devletin sınırlandırılmasına ve anayasal hakların korunmasına bağlıdır. Zira Locke'un toplum sözleşmesinin açıkça gösterdiği gibi, liberal devletin varlık sebebi bireylerin hak ve özgürlüklerini korumaktır. Bu özgürlüklerin zor zamanda korunmasına hizmet edecek kurumların başında yargı gelmektedir. Çoğunluk iktidarı karşısında, bireylerin ya da genel anlayışın dışında görüşleri savunan kişilerin, kısaca "ötekiler" in hak ve özgürlüklerini korumada yargıya, özellikle de anayasa yargısına büyük iş düşmektedir. Ne var ki, liberal demokrasilerin mabedleri konumunda olan yüksek mahkemelerin bu görevi hakkıyla yaptıklarını söylemek güç görünüyor. Düşük yoğunluklu bir demokrasiyle yaşayan yarı liberal demokrasilerde bu durum daha da vahimleşiyor. Yarı liberal demokrasilerde hedef hem liberalleşmek hem de demokratikleşmektir. Bu sebeple yargı organlarının, bu iki sürece de katkıda bulunacak şekilde davranmaları gerekiyor.

Sonuç olarak denebilir ki, liberal demokrasilerin özgürlük düzeni oldukça kırılmıştır. Liberal demokrasilerin mahzenlerinden otoriterizme açılan gizli bir kapı vardır. Yöneticiler zor zamanlarda bu kapıyı kullanma konusunda hiç tereddüt göstermiyorlar. Zor zamanlar "akıl tutulması" sonrası yaşanan alacakaranlığı ifade eder. Bu alacakaranlıkta hak ve özgürlüklere yönelik tehditler artar. Bu dönemlerde siyasal ve yargısal akıl bu "tutulma"nın etkisindedir. Tecrübeler, ABD gibi liberal geleneği köklü ülkelerde "akıl tutulması"nın görece olarak kısa sürdüğünü, bu geleneğin zayıf olduğu yarı liberal demokratik ülkelerde ise neredeyse sürekleştirdiğini gösteriyor. Buradaki ironi, yarı liberal demokratik ülkelerdeki siyasal ve yargısal aklın bu tutulmadan çoğu kez habersiz olmasıdır.

* Bu yazı, 7-8 Haziran 2003 tarihlerinde Ankara Dedeman Hotel'de düzenlenen 'Türkiye'de İfade Özgürlüğü: Bir Gelecek Perspektifi' konulu sempozyumda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

Türkiye uzun bir zamandan bu yana insanı tarihin öznesi olmaktan çıkarmış; tarihi âdeta "robot"larla "vahşi"lerin güç ve çıkar mücadelesinin arenası hâline gelmiş durumda... Türkiye'de yaşayan herkesin bu durumu ortak bir utanç vesilesi olarak görmesinde yarar var... Çünkü sorun herhangi bir kesime veya kuruma yüklenemeyecek kadar derin. Hiyerarşinin tepesinde olduğu için devletin ve askerinin sorumluluğu haklı olarak vurgulanabilir; ancak mesele zihniyet düzleminde ele alınırsa, toplumsal tepkilerin de devletinkinden pek farklı olmadığını kabul etmek gerekiyor.

Tarihin öznesi olma meselesi insanoğlunun çaresiz kabullendiği paradokslardan biri... Ama bu, aynı zamanda, kendi işimizi kendimizin yapacağı bilincini ve özgüvenini sağlayan da bir paradoks...